

ÚVODNÁ ŠTÚDIA

JEJ INAKOSŤ, JEJ IDENTITA?
(Zuzana Kiczková)

Ona je iná než on. Evidentnosť tohto konštatovania patrí do rangu triviálnosti a banalít. Avšak len čo sa spýtame, v čom spočíva jej inakosť, otvorí sa vejár odpovedí s najrôznejšími určeníami. Problém inakosti preskočí do filozofického diskurzu v momente, keď sa argumentovane pýtame na povahu a spôsob utvárania ženskej identity. Feministická filozofia musí pojem identity nanovo definovať, a to vo vzťahu k bytiu ženy, čím reaguje na ambície a perspektívy búrlivo sa rozrastajúceho fenoménu v 60. rokoch – nového ženského hnutia – najmä v USA a v Západnej Európe. Odozvou je zakladanie inštitúcií, zameraných na výskum žien (známych ako: Gender Studies, Women Studies, Frauenforschung atď.) so širokým záberom, mapujúcim nielen zvláštnosť situácie žien v súčasných spoločnostiach, ale aj vzťahy medzi rodmi z aspektu sociálneho, historického, sexuálneho. Ženské skúmania celkom zámerne požadujú, aby ženy ako subjekty skúmania urobili predmetom bádania a poznania vlastné videnie sveta, reflektovanie svojej špecifickej skúsenosti a doteraz málo artikulovanej perspektívy na svet. Tieto ženské spôsoby pohľadu chcú do zorného uhla vtiahnuť a rozkrývať doteraz zanedbávané, potlačované a zamlčované skúsenosti a záuj-

my. Tým špecifickým fókusom je rod (Gender, Geschlecht), preto ženské skúmania chápu rod ako historicky sformulovanú, konkrétnu a zároveň pre analýzu súčasnej spoločnosti centrálnu, t. j. systematickú štruktúrnú kategóriu. Tá nie je len akýmsi prídavkom, ale preniká všetkými štruktúrami sociálnej skutočnosti. Je ohniskom, v ktorom sa pretínajú rôzne ženské skúmania a feministické teórie – a je ich neúrekom – keď analyzujú príčiny nerovnosti, útlaku a diskriminácie ženského rodu vo všetkých spoločenských oblastiach a na všetkých úrovniach: individuálnej, sociálnej, politickej i symbolickej. Doterajší priebeh diskusií prezrádza, že nemožno hovoriť o jednom feminizme, jednotnej teórii či smere bádania, ale že okrem bohatosti je tu nápadná aj otvorenosť a živosť diskurzov, vychádzajúcich z rozličných teoretických a praktických podnetov.

V základoch ženského hnutia a feministickej teórie je uložená kritika *patriarchátu*, ktorý bol identifikovaný a hodnotený ako "základný vzor" zospoločenšenia alebo ako "sociálna konštanta"⁽¹⁾. Analýzy (predovšetkým sociologické a historické) tejto asymetrickej, hierarchickej a špecificky násilnej formy vzťahov medzi pohlaviami v spoločnosti priniesli viaceré nové pohľady; napr. nové určenie pojmu práca, konkrétne: spoločensky nižšie ocenenie, resp. zneviditeľnenie ženskej práce⁽²⁾. Niesli sa pritom v dosť hlasných kritických tónoch a maľovali sa často bojovnými farbami, najmä v počiatkoch ženského hnutia. Je nápadné, že v novších textoch sa pojem patriarchát skloňuje menej často a samotná koncepcia patriarchalizmu sa dnes zväčša považuje za prekonanú. Vytesnil ho pojem – *rod* – (Gender, Geschlecht), princíp *rodovej diferenciácie*, ktorý konturuje spoločenské vzťahy vo všetkých oblastiach života, v rodine i zamestnaní, vo výchove i v politike, na úrovni sociálnych noriem a inštitúcií, kultúrnych symbolov, zvlášť jazyka, a v neposlednom rade i konštitúcie subjektivity a osobnej identity.

Tento dôležitý a významný posun súvisí rozhodujúcou mierou s preskupením akcentu *od rovnosti k inakosti*. Boj o rovnaké práva zostáva síce aj naďalej aktuálny, avšak do popredia sa dostáva problém *sebaurčenia* alebo *autónómie*⁽³⁾.

Autónómia sa chápe v zmysle osamostatnenia, vymanenia zo všetkých etablovaných foriem a organizácií doterajšej politiky, ako aj osobného oslobodenia z panstva a nadvlády androcentrizmu. Tento proces utvárania vedomia reflektovaním vlastnej špecifickej ženskej skúsenosti, toto nové sebauvedomovanie ženy sa v západných krajinách odohrávalo v nespočetných a rozmanitých skupinách žien, utvárajúcich stále širšiu, meniacu sa sieť, a to cestou kolektívneho (skupinového) procesu učenia. Spočiatku spontánne vznikajúce skupiny boli miestom, kde ženy, vzájomne komunikujúc o vlastnej skúsenosti, s prekvapením diagnostikovali privátne problémy ako politické.

Vo feminizme vystriedajú prúd, ktorý akcentoval viac rovnosť, idúc v revidovanom odkaze osvietenského myslenia a inšpirujúc sa marxizmom, koncepcie zdôrazňujúce rozdielnosť rodovej identity. Existujú dve pohlavia, jedno neredukovateľné na druhé, a namiesto ich antagonizmu by mala nastúpiť "etika sexuálnej rozdielnosti"⁴. Hlásanie takejto duality vyúsťuje často explicitne či implicitne až do polôh ženskej nadradenosti, aj keď táto nadradenosť nechce byť formulovaná v pojmoch nadvlády, ale poväčšine ako mierové spolužitie⁵. Teoretické diskusie o rodovej identite prešli vo feministickej filozofii niekoľkými fázami, no od 70. rokov sa otázka rozdielnosti, inakosti ženskej identity, stáva priam paradigmatickou.

Môže sa zdať paradoxnou, na prvý pohľad ťažko pochopteľnou, snaha zdôrazňovať inakosť, veď v dejinách západnej kultúry typologizácia rodov, presnejšie dichotómia rodových charakterov, v ktorej sa ženám priradzovali buď priamo kvality negatívne, alebo aspoň menejhodnotné, či také, ktoré nevyhovovali (či prekážali) utváraniu osobnosti orientovanej na účelovú racionalitu, znamenala predovšetkým diskrimináciu žien a legitimizovanie ich vylúčenia z verejnej sféry. Teraz však snaha feministiek zmeniť obraz rodových vzťahov kráča v intenciách určiť ženu v pozitívnom zmysle ako inú. Súvisí to aj so širším spoločenským kontextom, predovšetkým s kritikou moderny, jej dôsledkov ohrozujúcich život (zbrojenie, ekologická kríza), keď tradičné priradovanie žien

